

ТЕМА. Психологічні особливості зображувальної, трудової та навчальної діяльності дітей дошкільного віку.

ПЛАН

1. Розвиток зображувальної діяльності дитини в дошкільному віці.
2. Психологічні особливості трудових дій дошкільників.
3. Становлення навчальної діяльності в дошкільному віці.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2007. С. 90-113.
2. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ : Академвидав, 2010. С. 171-195.

Додаткова

3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. С. 135-159.

1. Розвиток зображувальної діяльності дитини в дошкільному віці

Істотне значення в психічному розвитку дитини має поряд з грою зображувальна дальність, переддошкільному та дошкільному віці діти починають малювати, ліпити, конструювати. Хоча дитячі зображення недосконалі, в них дитина відображає предмети та явища навколишньої дійсності, проявляє своє ставлення до неї. *Так, малюючи поганого хлопчика, дитина замазує його обличчя чорним олівцем.* Це ви вже знаєте з методики зображення дальності. Чому психологи надають даній діяльності великого значення ?

Основоположники сучасної загальної та дитячої психології Олександр Володимирович Запорожець, Валерія Сергіївна Мухина, Леонід Абрамович Венгер, Григорій Силович Костюк, Михайло Вікторович Гамезо, Омелян Гнатович Ігнат'єв та педагоги Ніна Павлівна Сакуліна, Марії Дубовик та ін. відзначають, що в **зображувальній діяльності дітей психологічною особливістю є творчий продуктивний характер.** Вони не тільки відтворюють репродуктивно дійсність, але виготовляють щось нове (малюнок, аплікація, скульптура) шляхом реалізації задуму, який виник у дитини. Тому поряд з пам'яттю йде розвиток мислення та уяви. Як раз в даній діяльності розвивається здатність уявити те, що повинно бути зроблено.

Дитяча зображувальна діяльність формується поступово під впливом умов життя та навчання. Ще в 1950-1960 роки психолог Олександр Володимирович Запорожець намагався **проаналізувати етапи (ступені) зображувальної діяльності.** Дані ступені враховуються при складанні навчальних програм роботи з дітьми та методики керівництва діяльністю.

Етапи зображувальної діяльності

Розрізняють у розвитку малюнку **дозображувальну і зображувальну стадії.**

I. Дозображувальна стадія. Найбільш характерні моменти першої стадії є спроби на 2-му році життя наслідувати дії дорослих чи старших дітей: "писати", "малювати". Це **стадія "каракуль"**. Дитина водить олівцем по паперу та помічає, що він залишає сліди, ніскільки не турбуючись, що одержується. Малювання йде без задуму! Тлумачення, що ти намалював? – у дитини немає. Пізніше таке

тлумачення виникає під впливом дорослих: "це яблуко?", "це доріжка?", "це сонечко?" – вказує дорослий, а дитина киває в знак згоди. Тоді дитина схоплює схожість (3-й рік життя) ліній і предмету та заявляє "це палки", "це м'ячик". Тим самим накреслюється перехід до наступного ступеня розвитку зображувальної діяльності.

2. Зображувальна стадія має ряд етапів:

А) Примітивне зображення дитиною дійсності властиве дітям 3-4 років. Дітям запропонували намалювати м'яч, картоплю, кавун, шарик, кубик. Діти зобразили все це у вигляді округлих ліній, або відмовились малювати. В основному однотипність характерна для цього віку. **Округлі предмети це не замкнені лінії або спіралеподібні**. Характерною ознакою малювання людини є «головоніг» - («мама», «папа», «дядя», «собака»), це часто одна-дві округлі форми, руки та ноги це лінії, що ходять від голови. Дитина не малює деталі, грубо порушує пропорції перспективи не має. Характерними є зображення дерева. Це товстий або дуже тонкий стовбур з гілками, які часто не дотикаються зі стовбуром, земля може бути відсутня на малюнку.

Дослідження психологів Ігнатової Є. І., Люблинської А. А. показали, що зображувальна діяльність дітей 3-4 року життя близька до гри. Дітей захоплює не лише результат, а діяльність, сам процес малювання. Те, що зображується часто доповнюється рухами, жестами, мовленням, переходом на гру з малюнком. Діти наслідують інших дітей в роботі, не схильні до об'єктивної оцінки «я намалювала – гарно», не може співставити копію з оригіналом.

Основні помилки в зображенні предметів пояснюються тим, що діти не можуть спостерігати, виділяти суттєве в предметах, недостатнім розвитком дрібних м'язів рук, вмінням аналізувати, співставляти, часто зображення викликає неадекватні почуття К. Чуковський «Бяка-закаляка».

Коли розвиток малювання відбувається стихійно, або вдома, то діти малюють трафаретні будиночки, дерева, ляльки та подальший етап малювання зупиняється на стадії «схематичного» зображення. В умовах спеціального навчання (як ви знаєте з методики зображувальної діяльності) відбувається перехід на більш високий ступінь зображувальної діяльності.

Б) **Зображення за спостереженнями (5-6 р.ж.)**. Під впливом систематичного обстеження предметів, цілеспрямованого сприймання, аналізу дитячих робіт, оцінки діяльності, навчання технічним прийомам зображувальна діяльність 5-6 річних дітей істотно змінюється. За цих умов діти прагнуть до вірнішого і повнішого зображення дійсності, яке б було зрозуміле іншій людині та одержати позитивну оцінку. Слід піклуватись про виклик інтересу в дитини та оволодіння нею навичок і вмінь зображень. Серед даних умінь важливим є: уважно спостерігати дійсність, утримувати образ даного об'єкту співставляти образ з тим, що виходить на папері чи з глини, вносячи певні виправлення в свій продукт.

Досвід практики показує, що при систематичному навчанні, при виробленні сенсорних і рухових умінь дошкільники 5-6 років переходять до більш високої стадії зображення за спостереженням, відтворюють сюжет (з пам'яті чи уяви) - «Ми в басейні», «Весна в парку», «Червона шапочка» та ін. Зображення втрачає ігрові риси характер продуктивної діяльності. Але **характерними помилками зображення** у дітей дошкільників є те, що вони:

1) **Не враховують законів перспективи**. Більшість об'єктів зображують на одній лінії, часто людина та будинок, зайчик та ведмідь однакові за розмірами.

2) **«Рентгенівське зображення»** - діти малюють предмети прозорими. (У будинку видно стіни, диван, картини на стіні, в машині у шофера видно ноги).

3) **Копіювання малюнків**, що вказує на обмежену творчість (в декоративному малюванні наслідують візерунки).

4) **Не передають відтінки кольорів**.

До речі, слід виділити відношення дитини до кольорів.

Для дітей 3-4 років колір в зображенні не грає ніякої ролі. Вони можуть малювати дерево синьою, зеленою фарбою (яка їм дана).

Старші дошкільники 5-6 років малюють, дотримуючись реального кольору- стовбур дерева коричневий, листя зелене, яблука червоні чи жовті, іноді передаються відтінки та освітлення. Приємні персонажі передаються з деталями та яскраво розфарбовані (жовтий лев з зубами), а негативні персонажі – темними, неяскраво (баба яга). У старших дошкільників переважає індивідуальність, одні

полюбляють малювати природу, інші тварин, машинки та ін.

Створення замислу та відтворення його в зображенні – яскрава ознака творчості, виразність в дитячих малюнках, їх своєрідність вражають іноді дорослих. Образотворча діяльність підносить культуру зорового сприймання, розвиває пам'ять, мислительні процеси та творчу уяву. Оскільки дошкільники не лише відтворюють, але й переживають, радіють хорошему та засуджують негативне, воно стає джерелом їх естетичних і моральних переживань.

Виразність дитячих малюнків настільки велика, що психологи включають їх до психодіагностики та користуються для того, щоб виявити ступінь розумових здібностей відповідно віку та виявити відношення дитини до людей, які її оточують. При психологічному обстеженні дитину просять намалювати «дерево», «людину», «свою родину». За розмірами, деталями, розміщенню, кольорових тонах розкривають ступінь психічного розвитку, тривоги дитини, відношення дитини в сім'ї та ін.

Психологи стверджують, що малювання це творчий акт дозволяє дитині діяти за інтуїцією, виражати свої переживання. Це й приділяє психотерапевтичний потенціал малювання, дитина в малюнках дає вихід своїм переживанням, бажанням.

2. Психологічні особливості трудових дій дошкільників

Хоча трудова діяльність починає лише формуватися в дошкільному віці, вона має істотний вплив на розвиток психіки та формування особистості. Знайомлячись з навколишньою дійсністю шляхом спостережень, спілкувань з дорослими, дитина поступово дізнається про працю дорослих «мама на роботі». Вони сприймають працю вдома, працю вихователя, няні, медсестри, шофера... в результаті ці дії, як зазначає Г. С. Костюк, проявляються в грі. Тут вони вчаться доводити справу до кінця.

Поступово виникає потреба взяти участь в праці дорослих (з 3-х річного віку). Але як і в грі ці діти працюють не заради результату, а заради самого процесу та часто ця праця переходить в гру (просять понести зонтик, а дитина «скаче на конячці»).

4-5 річні діти відрізняють серйозну працю від гри.

Виконуючи доручення в групі чи вдома, вони можуть планувати хід роботи (черговий по сніданку), менше потребують допомоги дорослого.

4-6 річні діти вже цікавляться результатом дії.

Види праці стають різноманітними та це не лише самообслуговування, але й господарсько-побутова праця, праця в природі, художня праця та ін.

Форми праці: доручення, чергування, колективна праця. Отже навички трудових дій і вміння значно швидше виконувати їх. Невміння (від виховання) виконувати ту чи іншу справу позбавляє дитину впевненості в своїх силах, гальмує мотиви праці.

Мотиви праці. У зарубіжній психології існує думка, ніби дитяча праця має виключно процесуальний характер (*стукати молотком, різати, копати...*), а не результативність Бюлер). Отже ігнорується роль виховання. Сучасні психологи стверджують, що в старшому дошкільному віці діти розуміють значення результату праці (*стало чистіше, роблено більше*) і тому мотивом є усвідомлення результату. Хоча дитяча праця не створює матеріальних благ, проте вона має велике значення як виховний засіб. Дитина усвідомлює свої обов'язки, зміцнюється почуття відповідальності, діти вчаться оцінювати свою роботу, діти в спільній праці об'єднуються, стимулюється взаємодопомога.

Трудова діяльність важливий фактор розвитку фізичних і психічних процесів у дошкільників, а саме – відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоції, формування спостережливості, кмітливості, допитливості.

Розвиток трудової діяльності полягає в:

- 1) ускладненні дій (від 3-х до 6-7 років) в праці;
- 2) зміні мотивів;
- 3) зміні інтересів;
- 4) збільшенні тривалості;
- 5) характер трудових дій ускладнюється.

3. Становлення навчальної діяльності в дошкільному віці

Дитина переддошкільного та дошкільного віку вчиться в процесі спілкувань, спостережень за діями дорослих та через спеціально організовану форму передачі знань-заняття. Діти переддошкільного віку навчаються через гру, зображувальну діяльність та працю, в основному це наслідувальні дії, носять вони здебільшого індивідуальний характер.

Навчальна діяльність – це свідома, цілеспрямована діяльність в результаті якої одержуються наукові знання, уміння та навички.

Як і всяка діяльність вона має:

Мета – одержання та збагачення знань, формування особистості дитини,

Результатом навчальної діяльності, в ході якої проходить засвоєння наукових понять, є перш за все зміна самої дитини, її розвиток.

Мотивами навчальної діяльності є: пізнавальні інтереси або особистісні мотиви (одержати схвалення, матеріальну винагороду).

Результатом навчальної діяльності, в ході якої проходить засвоєння наукових понять, є перш за все зміна самої дитини, її розвиток:

- зміни в рівні знань, умінь, навичок.
- зміни в рівні сформованості окремих сторін навчальної діяльності.
- зміни в розумових операціях та індивідуальних сторін особистості.

Як доросла людина в роботі, так і дитина повинна знати: що робити ? навіщо це робити? як це робити ?

Основне в дошкільному віці навчання слід спрямовувати на розвиток пізнавальних інтересів (бажання пізнати). Це проявляється в дітей через питання:

- 1-2 р.ж. – в бажанні сприймати нове;
- 2-3 р.ж. – допитливості – «Що це?» (двері, ціпок, верблюду);
- 3-4 р.ж. – пізнати зв'язки між предметами – чому ? для чого? (для чого дяді ціпок?)
- 5-6-7 р.ж. – внутрішні зв'язки між предметами, явищами – «як?», «навіщо?», «для чого?» («а як дядя ходить з палкою?», «навіщо верблюду горб?»).

Компонентами навчальної діяльності виступають:

1. Виникнення пізнавальних інтересів.
2. Бажання вчитись («Я хочу знати це, тому що ...», «Я хочу навчитись писати»).
3. Уміння вчитись:

А) розуміння дітьми дій, мети, змісту задачі;

Б) оволодіння способами дій (як писати, як додавати);

В) самоконтроль, самооцінка (порівняння зі зразком, «а я вірно роблю?» «я зробив це не гарно»).

Рівень сформованості розвитку навчальної і трудової діяльності може бути представлений в різних рівнях у дітей.

1 рівень

2 рівень

3 рівень

1. Діти слухають вказівки уважно
2. Керуються ними в праці.
3. У випадку незрозуміння задають питання.

1. Слухають вказівки, умовно дотримуються в навчанні або трудовій діяльності.
2. Самоконтроль

1. Слухають вказівки, але «якби не чують».
2. Не керуються ними в діях.
3. Не чутливі до оцінки, до дій.
4. Результати

Отже, в процесі навчання рівень сформованості навчальних знань, умінь, навичок – високий, середній або низький.

Це залежить від індивідуальних особливостей довірливих, пізнавальних процесів та емоційно – вольової сфери. Діти поступово усвідомлюють серйозність і обов'язковість навчання в 6-7 років і легко та хоче переходять від гри до навчання.